

Jeroen Steenbakkers

Ludger College, Doetinchem / Rijksuniversiteit Groningen

Contact: j.steenbakkers@ludgercollege.nl

Stijlperspectieven: werken met vernieuwende lessen 'schrijfstijl' voor midden- en bovenbouw vo/secundair onderwijs

1. inleiding

In het schooljaar 2017-2018 heeft het docentontwikkelteam 'Stijlperspectieven' een lessenserie van acht vernieuwende lessen 'schrijfstijl' voor klas 3 en 4 havo en vwo ontwikkeld. De lessen zijn in het eerste jaar uitgetoetst, en vervolgens bijgesteld. Inmiddels worden de lessen niet alleen meer gegeven door de acht 'ontwikkeldocenten', maar ook door hun sectiegenoten. Ook op veel andere scholen wordt dit lesmateriaal gebruikt. Hieronder lichten we toe volgens welke ontwerpprincipes de lessen zijn gemaakt, en hoe er in de praktijk mee gewerkt wordt.

2. Uitgangspunten en ontwerpprincipes

Alvorens we de lessen gingen ontwikkelen, hebben we in het docentontwikkelteam uitgangspunten en ontwerpprincipes geformuleerd. We noemen de belangrijkste:

- Leerlingen krijgen schrijfstijlstrategieën aangereikt waarmee ze hun schrijfstijl bewust kunnen verbeteren. Deze strategieën gaan ze toepassen in (korte) schrijfopdrachten die ze verzamelen in een dossier 'schrijfstijl'.
- De theorie is van hoog niveau. Deze komt op drie manieren aan bod: in uitlegtekst, in klassikale besprekingen en in uitlegfilmpjes die thuis bekeken kunnen worden.
- We richten de aandacht niet allereerst op wat verkeerd gaat (formuleerfouten), maar op geslaagde formuleringen.
- Elke les worden enkele korte teksten klassikaal besproken, waarbij de aandacht gericht is op de stijlkeuzes die zijn gemaakt en op de effecten van die keuzes op de lezer.
- De docent laat zich in de les kennen als liefhebber en expert op het gebied van geslaagd taalgebruik. De docent laat voorbeeldgedrag zien.
- De lessen werken tegelijkertijd in op de drie doeldomeinen van onderwijs (Biesta

2012). De lessen dragen kennis over (kwalificatie), ze presenteren stijlstrategieën die ook door professionele auteurs worden gebruikt (socialisatie) en ze bieden de leerlingen mogelijkheden om zichzelf in hun schrijfstijl te laten zien (subjectwor- ding).

- We streven ernaar om leerlingen naar ‘moeilijke punten’ te brengen. Zorgvuldig schrijven is immers een pittige opdracht. We willen leerlingen leren omgaan met ‘weerstand’ die schrijven oproept (Meirieu 2016).
- We nodigen leerlingen ertoe uit om tegelijkertijd speels en toegewijd te werken aan hun schrijfstijl.

3. De lesopbouw

De syllabus ‘schrijfstijl’ bestaat uit acht hoofdstukken die elk in één of twee lessen kunnen worden gegeven. Elke les heeft een vaste opbouw (maar de docent heeft een variatie aan opdrachten ter beschikking waaruit gekozen kan worden en waarmee mogelijkheden ontstaan om de lessen af te stemmen op het niveau en de voorkeuren van de leerlingen).

De les begint (vaak) met een bespreking van de stijlstrategie die tijdens de vorige schrijfstijlles aan bod is gekomen. Dat gebeurt op basis van fragmenten uit vier of vijf leerlingenteksten. Na deze bespreking onderzoeken de leerlingen inductief een nieuwe schrijfstijlstrategie. Vervolgens bestuderen ze de uitleg over deze strategie en maken ze enkele korte verwerkingsopdrachten. Als slotopdracht van een hoofdstuk schrijven leerlingen een nieuwe schrijfdossier tekst, waarbij ze experimenteren met de bestudeerde schrijfstijlstrategie (zoals het gebruik van intensiveerders, de inzet van drieslagen, enz.). De leerlingen beginnen meestal in de les aan de nieuwe schrijfoopdracht, die steeds wordt opgenomen in hun schrijfdossier. Thuis werken ze er gemiddeld nog een kwartiertje aan door. De docent wijst aan het einde van de les (opnieuw) vier of vijf leerlingen aan die hun dossier tekst nog voor de volgende les aan hem gaan mailen. Deze gemailede teksten (of fragmenten daaruit) worden dan aan het begin van een volgende les besproken. Deze leerling-teksten, of fragmenten daaruit, staan daarbij geprojecteerd op het digibord.

4. Opdrachten en leerling-teksten

Het eerste hoofdstuk behandelt het begrip ‘schrijfstijl’ en twee schrijfstijlstrategieën: ‘het gebruik van de juiste toon’ en ‘het gebruik van concrete woorden’. Deze twee strategieën worden toegelicht aan de hand van twee mailtjes die in boodschap overeenkomen, maar in schrijfstijl van elkaar verschillen. Deze teksten zijn gesitueerd in een ‘levensechte’ communicatieve situatie. Rector Kneplé mailt aan de ouders van Wendy

de Vries uit vwo-4 dat Wendy heel snel drie boeken moet inleveren, omdat ze anders geschorst zal worden. De eerste versie (tekst 1) is belerend en formeel, de tweede (tekst 2) zakelijk en concreet. We nemen van beide mailtjes een fragment over:

Tekst 1 (fragment)

Aan de ouders van Wendy de Vries,

Afgelopen periode is door een medewerkster van de bibliotheek van onze school geconstateerd dat enkele uitgeleende boeken ondanks herhaaldelijke schriftelijke aansporingen daartoe en ondanks dat de inleverdatum inmiddels al geruime tijd is overschreden nog steeds niet geretourneerd zijn in de schoolbibliotheek. Met dit schrijven willen wij u, als ouders/verzorgers van Wendy de Vries uit vwo-4, met klem wijzen op deze zeer ernstige nalatigheid.

Tekst 2 (fragment)

Beste ouders van Wendy de Vries,

Wendy heeft op 18 november drie boeken geleend van de schoolbibliotheek. Deze boeken had ze uiterlijk 18 januari moeten inleveren, maar dit heeft ze niet gedaan. Ze heeft daarna ook niet gereageerd op twee herinneringsmails van de bibliotheek-medewerkster. Dit kost ons veel extra werk. Wij vinden het daarnaast vervelend dat Wendy niet reageert op de mails.

De leerlingen hebben beide teksten in de les geanalyseerd. Ze stonden stil bij het effect van de verschillende formuleringen op henzelf, en ze bestudeerden theorie over passend en begrijpelijk formuleren. Vervolgens kregen ze als eerste schrijfdossieropdracht de taak om op beide teksten een antwoordmail te schrijven (onder de naam Wendy de Vries):

Schrijfdossieropdracht 1 (fragment)

Wendy's ouders lazen de mail op vrijdagmiddag 20 maart. Wendy heeft diezelfde middag een 'goed gesprek' met haar ouders. Na lang zoeken, vindt ze twee boeken terug, het derde blijft zoek. Wendy moet van haar ouders op zondag een antwoordmailtje schrijven aan de directie. Je schrijft Wendy's mail twee keer, waarbij je experimenteert met schrijfstijl. De twee mailtjes gaan over hetzelfde onderwerp, maar de *schrijfstijl* van de mailtjes is heel verschillend.

1A. Allereerst schrijf je een antwoord op tekst 7. Je bepaalt bij dit antwoord zelf de schrijfstijl. Je kunt kiezen voor een opstandige, een onderdanige, een formele,

een 'vage' of een sarcastische stijl. Je mag ook voor een andere stijl kiezen. Zorg ervoor dat je schrijfstijl opvalt.

1B. Je tweede mailtje is een antwoord op tekst 8. Je schrijfstijl is helder, zakelijk en betrokken. Ook deze mail heeft drie doelen:

1. informeren: kort uitleggen wat redenen zijn voor het late inleveren;
2. alle problemen oplossen;
3. excuses aanbieden en daarmee de 'relatie herstellen'.

Schrijfdossieropdracht 1A geeft leerlingen permissie om te experimenteren met taal: ze nodigt hen uit om te onderzoeken waar de grenzen liggen van betamelijkheid en helderheid. Voor sommige leerlingen is dat (in eerste instantie) enigszins ongemakkelijk: hoezo mag je je bij Nederlands opeens uitleven in een 'onbeleefde' of 'vage' stijl? In iedere klas zitten ook leerlingen die deze uitdaging enthousiast aangrijpen, zoals de volgende fragmenten uit leerlingenteksten laten zien:

Tekst 3 (fragment)

Weledelgeleerde vrouwe J.P.M.D. Knepfélé,

Ik wil hierbij mijn welgemeende excuses aanbieden voor mijn zeer ernstige nalatigheid betreffende het niet inleveren van enkele geleende boeken in de afgelopen periode. Het was nooit mijn intentie om de inleverdatum met geruime tijd te overschrijden; binnen afzienbare tijd zullen de boeken geretourneerd worden.

Tekst 4 (fragment)

Hallo José,

Ik heb goed nieuws, ik heb maar liefst twee van de drie boeken terug gevonden. Hoera!

Deze leerling-teksten verrijken de les met verrassende stijlmogelijkheden die in de bespreking aan bod kunnen komen. In tekst 3 wordt de formele taal op de spits gedreven, waarmee er een krachtig ironisch effect ontstaat. De mail die beantwoord moest worden (tekst 1) was ondertekend met *drs.* J.P.M.D. Knepfélé. De leerling heeft uitgezocht welke aanspreekvorm de titel *doctorandus* met zich meebrengt en heeft vervolgens gekozen voor een hypercorrecte (archaïsche) aanspreekvorm: *Weledelgeleerde vrouwe*. In tekst 4 wordt de overdreven urgentie van de schoolleiding beantwoord met een nóg grotere hoeveelheid nonchalance. Deze leerling-schrijvers blijken zeer goed toegerust om met hun schrijfstijl de lezer te irriteren. Wij beschouwen het als gunstig en bevrijdend dat ze hun stijlmogelijkheden in de les Nederlands etaleren.

Schrijfdossieropdracht 1B zorgt voor een ‘contragewicht’. De leerlingen schreven voor opdracht 1B doelbewust een correcte en concrete tekst in antwoord op de tweede mail (tekst 2). De schrijftententive kon niet meer verschillen: bij opdracht 1A wilde Wendy impliciet of expliciet laten blijken dat ze de hele kwestie (zwaar) overdreven vindt; bij opdracht 1B wil Wendy het probleem zakelijk oplossen en de relatie herstellen. Tekst 5 geeft een representatief voorbeeld van een leerling-tekst bij deze opdracht.

Tekst 5 (fragment)

Beste mevrouw Kneplé,

In de mail die u naar mij en mijn ouders heeft gestuurd was duidelijk dat ik drie boeken vergeten ben in te leveren. Ik heb begrepen dat u mij al een paar keer een mail heeft gestuurd en dat ik daarop niet heb gereageerd. Sorry daarvoor. De reden voor het te laat inleveren van mijn boeken en het niet reageren op de mails is dat ik geen tijd had. Ik heb het de laatste tijd erg druk gehad en ik heb er niet aan gedacht mijn mails te checken. (...)

5. Afsluitend

Kwalificatie-, socialisatie- en subjectwordingsdoelen willen we in deze lessen het liefst in samenhang aan bod laten komen. We nodigen leerlingen ertoe uit te gaan nadenken over schrijfstijl en over de effecten daarvan (stijlbewustzijn). We streven naar een houding van speelse toewijding. Deze lessen zetten hoog in: ze vragen het een en ander van de leerlingen én van hun docent. Verrassend vaak zien we iets van onze doelstellingen terug. In de les, maar ook in teksten in de leerlingendossiers. We sluiten af met een fragment van een tekst die een leerling heeft geschreven als laatste dossieropdracht – de opdracht was om de eigen schrijfstijl te analyseren aan de hand van een langere tekst die voor een ander vak is geschreven.

Tekst 6 (fragment)

Mijn zinnen zijn vooral lang, maar heel soms zie je een afwisseling erin. De meeste zinnen zijn correct opgebouwd, alhoewel ik een aantal leestekens ben vergeten. Nadat ik de tekst had gelezen besepte ik dat mijn stijl niet per se duidelijk is. Het is wel duidelijk dat ik een verhaal aan het vertellen ben over wat ik heb meegemaakt, maar het is niet duidelijk wat voor gevoel ik de lezer wil geven. De tekst is naar mijn mening niet aantrekkelijk. De tekstverbanden zijn in het algemeen wel duidelijk, omdat ik een aantal keren signaalwoorden heb gebruikt. Ik gebruik amper verwijswaarden en omschrijvingen. Ik moet hier nog goed aan werken. En als laatste gebruik ik vaak dezelfde woorden. Ik gebruik meestal dezelfde signaalwoorden, maar ook gebruik ik dezelfde woorden om iets bijvoorbeeld uit te leggen.

4. Taalvaardigheid en taalbeschouwing

Referenties

Biesta, G. (2012). *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Meirieu, P. (2016). *Pedagogiek. De plicht om weerstand te bieden*. Culemborg: Uitgeverij Phronese.

Docenten die de lessenserie schrijfstijl willen ontvangen, kunnen mailen naar j.steenbakkers@ludgercollege.nl. Zij ontvangen de nieuwste digitale versie (met antwoorden en docentenhandleiding). De uitlegfilmpjes kunnen op YouTube bekeken worden (de taal meester).